THE MYTH OF CREATION THROUGH SACRIFICE

Elena-Andreea Rusu
PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract:Cosmogonic myths or creation are the most important in the mythology of every nation because they show the origin of heaven and earth, of humans, plants and animals, which stays at the base of all other forms of mythogonics.
Among the myths of creation, the myth of the sacrifice is among the most important because it is considered to be one of the four fundamental myths of the Romanian people, but also the myth of non-erotic procreation which, although in the case of fairy tales only refers to the occurrence of pregnancy, as such, the miraculous birth of infants is closely related to the anthropogenic myth.
In the existence of men on this earth, offering sacrifices was of particular importance, especially in terms of creation as a primordial act.
The tragic theme of the human or animal sacrifice dates back to the ancient times when the gatherers, hunters and fishermen offered sacrifices for good produce, successful hunting, and rich fishing to satisfy the daily need for food. After people began to no longer live in caves and started huts, the slaughter of animals and humans is included in the construction ritual.Over time, human sacrifice in construction has been replaced by that of animals that continue to exist in some places, even nowadays.
The myth of the sacrifice for creation is, in fact, a myth of death, of a violent death based on beliefs and ancient rituals of construction, in the mind of the archaic man, any creation being dependent on sacrifice and death.
The theme of the absolute sacrifice for a construction is met in many literary works, from legends and fairy tales to carols, ballads, novels and even plays throughout the Balkans.

Keywords: myth, creation, death, ritual, sacrifice

Miturile cosmogonice sau ale creației sunt cele mai importante în mitologia fiecărui popor pentru că ele arată originea cerului și a pământului, a oamenilor, a plantelor și a animalelor, stînd, astfel, „la baza tuturor celorlalte forme de mitogonii, adică la baza descifrării rostului omului în cosmos și a destinului lui terestru și extraterestru."[1]

Mitul creației este, așadar, „povestea unei <<faceri>>" [2]pentru că el, întotdeauna, ne explică „cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba de realitatea totală, Cosmosul, sau numai de un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituție."[3]

Dintre miturile care au ca temă creația, *mitul jertfei* este printre cele mai importante deoarece este considerat a fi unul dintre cele patru mituri fundamentale ale poporului român dar și *mitul procreăriineerotice* care, cu toate că în cazul basmelor se referă doar la apariția sarcinii și, ca atare, nașterea miraculoasă a pruncilor, se află în strînsă legătură cu mitul antropogonic.

În existența oamenilor pe acest pământ, aducerea de jertfe a avut o importanță deosebită, mai ales în ceea ce privește creația ca act primordial, deoarece „Pentru omul arhaic [...], un

[1] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, p. 238.
[2]Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, În românește de Paul G. Dinopol, Prefață de Vasile Nicolescu, Editura Univers, București, 1978, p. 6.
[3]*Ibidem.*

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)

lucru sau un act nu are semnificație decît în măsura în care participă la prototip sau în măsura în care repetă un act primordial." [4] Referitor la acest aspect, Mircea Eliade îi dă ca exemplu pe brahmani care „pretind că prin sacrificiile lor există Cosmosul și că, dacă aceste sacrificii ar fi întrerupte, lumea întreagă s-ar reîntoarce în haosul primordial." [5] Acest exemplu este foarte elocvent cu atît mai mult cu cît numeroase cosmogonii (indo – europene, asiatice, africane ș.a.) „vorbesc de un <<gigant>>sau <<monstru primordial>>, prin sacrificarea căruia au luat naștere lumile."[6]

Tema tragică a sacrificiului uman sau animalier datează, așadar, încă din timpuri ancestrale cînd culegătorii, vînătorii și pescarii aduceau jertfe pentru roade mănoase, vînătoare reușită și pescuit bogat care să le satisfacă, zi de zi, nevoia de hrană. După ce oamenii încep să nu mai locuiască în peșteri, construindu-și colibe și bordeie, sacrificarea animalelor și a oamenilor este inclusă în ritualul de construcție care, de fapt, nu este altceva decît urmarea „unui mit cosmogonic și a unei întregi metafizici arhaice, care confirmă că nimic nu poate dura dacă nu are un <<suflet>>sau nu este <<însuflețit>>."[7]

Potrivit istoricilor, ritualurile sacrificiilor aduse construcțiilor, indiferent de tipul lor (case, temple, poduri, palate etc.), au existat și în antichitate. Acest fapt este susținut și de către Eliade care confirmă că atît „Orașele feniciene, cît și templele sau casele din Canaan și Palestina, se întemeiază pe victime îngropate de vii."[8]

Cu timpul, sacrificiul uman la construcții a fost înlocuit doar cu acela al animalelor care continuă să existe, în unele locuri, chiar și în zilele noastre. Însă, indiferent de faptul că la debutul unei construcții se jertfea un om sau un animal, această acțiune era săvîrșită deoarece în mentalul colectiv sacro – religios „se jertfește pentru că așa s-a făcut <<la început>>, cînd au luat naștere Lumile, și pentru că numai așa se însuflețește un lucru și i se conferă realitate și durată."[9]

Mitul jertfei pentru creație este, de fapt, un mit al morții, al unei morți violente care are la bază credințe și ritualuri de construcție străvechi , în mentalul omului arhaic orice creație fiind dependentă de sacrificiu și de moarte. După apariția creștinismului, conceptul de *moarte creatoare* nu a fost abandonat, noua religie acceptîndu-l, după cum observă Mircea Eliade care, în legătură cu acest aspect, face următoarea afirmație: „Concepția aceasta a <<morții creatoare>>, cu toate implicațiile ei străvechi, a fost acceptată și transfigurată de creștinism."[10] Astfel, de exemplu, dacă în societățile precreștine sacrificiul era cerut de un zeu, în cele creștine chiar zeul (Iisus) se sacrifică pe sine însuși. Acest fapt poate fi observat și în cea mai cunoscută operă literară românească care are ca temă mitul jertfei pentru creație – balada populară *Monastirea Argeșului*, publicată de Vasile Alecsandri – în care se păstrează reminiscențe ale jertfei precreștine care se suprapun cu noul concept al sacrificiului din creștinism, jertfa hristică, ca întemeietoare a Bisericii creștine, fiind destul de accentuată, sacrificiul și biserica – mormînt ale lui Manole aflîndu-se în corespondență cu patimile și jertfa lui Iisus, după cum a remarcat și părintele Dumitru Stăniloae care spune că „Emanuel sau Manole (În *Noul Testament*, Iisus mai este numit și Emanuel, nume care înseamnă *Dumnezeuestecunoi*, și ale cărui diminutive pot fi Manuel, Manole, Manolea etc. - nota noastră) nu poate întemeia Biserica decît pe jertfa trupului Său [...]. Dar poporul român a generalizat această idee, cunoscînd faptul că oricine își dedică viața unei mari opere pentru

[4] Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 86.
[5] *Ibidem,* p. 14.
[6] *Ibide*m, p.86.
[7] *Ibidem,* p. 21.
[8] *Ibidem,* p.39.
[9] Mircea Eliade, *op. cit*. p. 62.
[10] *Ibidem,* p. 126.

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)

alții, uită de grija celor apropiați.” [11]Chiar dacă în baladă, soția marelui meșter este cea imolată, acest lucru nu înseamnă că Manole nu se sacrifică, din contră, pentru că Ana este trup din trupul lui, iar jertfind-o pe ea, Manole se jertfește pe sine însuși, iar „Jertfirea celei mai scumpe ființe e mai grea decît jertfirea propriei persoane.”[12] după cum spune și preotul Stăniloae.

Tema jertfei absolute adusă pentru desăvîrșirea unei construcții se întîlnește în numeroase opere literare, de la legende și basme la colinde, balade, romane și chiar piese de teatru, pe tot cuprinsul Balcanilor. În ceea ce îi privește pe români, cel mai valorizat mit în literatură este cel al *Meșterului Manole*, numărul operelor inspirate din mitul jertfei pentru creație fiind de ordinul sutelor.

Dar, astfel de legende care au ca temă jertfa pentru creație nu se întîlnesc doar în Balcani, ci pe tot cuprinsul Europei, chiar și în Asia, Africa, Australia sau America, pentru că în gîndirea sacro – religioasă a comunităților primitive de pe acest pămînt, gîndire ale cărei reminiscențe se întîlnesc, în unele locuri, chiar și în zilele noastre, nicio construcție „nu poate dura dacă nu e <<însuflețită>>, dacă nu i se conferă un suflet – fie el de om sau animal.”[13] Așa se face că „ritualul construcției a dat naștere unui număr considerabil de legende despre oameni îngropați de vii la temeliile unui palat, pod, cetate etc.”[14]

Mitul jertfei pentru creație constituie și tema basmului mitologic de factură populară *Meșterul Manolea*, publicat de Ion Nijloveanu după ce l-a auzit de la doamna Maria Bănică, în vîrstă de 76 ani, din Slatina. Elemente ca formulele inițială („A fos` dă unde-a fost, / Ce n-ar fi dă mincinos, / Dacă n-ar fi, / Nu s-ar povești, / Da` pă semne că ieste / Și d-aia să povestește.”)[15] și finală („Ast-a fos` / Dă unde-am auzit-o, / Am beznit-o.”)[16], lipsa unei localizări în timp și spațiu, precum și existența miraculosului, de exemplu, plasează opera *Meșterul Manolea* în sfera speciei literare numite basm. Deși are ca temă același mit ca și balada *Monastirea Argeșului*, conținutul narațiunii basmului analizat se deosebește destul de mult de cel al baladei. Ceea ce au în comun atît basmul cît și balada este: surparea inexplicabilă a zidurilor mănăstirii, visul în care i se arată celui mai priceput dintre zidari că trebuie sacrificată o femeie pentru ca zidurile să nu mai cadă, rugămințile meșterului adresate lui Dumnezeu de a scoate *ceva* în calea soției lui pentru a o determina să renunțe la a-i mai aduce mîncarea și jertfirea celei mai devotate dintre soțiile meșterilor.

Basmul *Meșteru Manolea* ne povestește despre un împărat care zărește o purcea mare scurmînd un „pămîn` care iera numai alamă.”[17]. Văzînd în acest fapt un lucru de bun augur, se hotărăște să zidească, pe acel loc, o mănăstire. Astfel, îl tocmește pe Manolea, cel mai priceput meșter zidar din împărăție, să ridice construcția.

Meșterul Manolea, împreună cu echipa lui de zidari, se apucă de zidirea mănăstirii și lucrează timp de nouă ani fără a ajunge la finalizarea ei pentru că:

„Zîua zîdea,
Noaptea cădea;
Zîua zîdea,
Noaptea cădea.”[18]

Într-o zi, supărat, Manolea adoarme și o visează pe soția lui, Florica, cum venea să îi aducă de mîncare iar el îi lua măsura pe care o băga în zidurile mănăstirii, după care aceasta

[11]Dumitru Stăniloae, Noțiune și creștinism, Ediție, text stabilit, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, Editura Elion, București, p. 13.
[12]*Ibidem*, p. 277.
[13] Mircea Eliade, op. cit. p.58.
[14]*Ibidem*, p. 21.
[15]Ion Nijloveanu, *Basme populare românești*, Editura Minerva, București, 1982, p. 301.
[16]*Ibidem*, p. 305.
[17] Ion Nijloveanu, *op.cit.*,p. 301.
[18]*Ibidem*, p. 302.

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)

ridicîndu-se de la sine. După ce se trezește, Manolea se hotărăște să le zică despre visul avut și celorlalți zidari, dar numai dacă aceștia vor jura că nu vor spune nimănui despre cele ce vor auzi. Aceștia se jură iar meșterul le spune că în vis i s-a arătat că biserica va putea fi terminată doar dacă o vor zidi în zidul ei pe prima soție care va veni a doua zi cu mîncare. Toți zidarii sunt de acord cu acest fapt apoi pleacă, fiecare, la casa lui. Însă, fiecare zidar îi spune soției sale ca, a doua zi, să nu care cumva să vină cu mîncare. Numai Manolea, ca să își împiedice soția să ajungă cu mîncarea la el, îi spune că el nu vrea altceva să mănînce decît ficatul vacii pe care au pierdut-o cu aproape un an de zile în urmă și de care nu mai știau nimic.

A doua zi, celelalte femei nu vin cu mîncare la soții lor, numai Florica face ce face și găsește vaca pierdută, merge cu ea la măcelar și, apoi, prepară mîncarea după care se duce cu ea către locul unde lucra soțul ei. Văzîndu-și, prin ochean, soția venind, Manolea îl roagă pe Dumnezeu să îi scoată acesteia în cale un lup care să o înspăimînte „ca să cază, bucate să verse, înapoi să se-napoieze.”[19] Dumnezeu ascultă ruga lui Manolea și, astfel, în calea Floricăi iese un lup fioros de care femeia se sperie și cade iar bucatele i se împrăștie. Nemaiavînd cu ce merge la soțul ei, Florica se întoarce acasă și pregătește altă mîncare după care pornește, din nou, spre soțul ei. Văzîndu-și soția venind, Manolea se roagă lui Dumnezeu să îi scoată acesteia un urs în cale, dar, și de această dată, se întîmplă la fel. A treia oară, Manolea îl roagă pe Dumnezeu să scoată în drumul Floricăi un șarpe, dar și de această dată femeia procedează la fel ca înainte. Uitîndu-se pentru a patra oară în ochean, Manolea își vede, din nou, soția venind spre el însă, de data aceasta, se supune sorții.

Ajunsă la soțul ei, Florica își îmbie soțul să mănînce dar el refuză spunînd că nu crede că mîncarea este gătită din vaca pierdută, însă femeia îi arată coarnele și pielea vacii ca dovadă. În cele din urmă, Florica este luată de zidari și băgată în zidul mănăstirii, aceștia spunîndu-i femeii că fac doar o glumă. Cu toate rugăminţile Floricăi, zidarii își continuă munca pînă o zidesc de tot pe aceasta, după care biserica s-a ridicat fără să se mai dărîme, iar muncitorii se întorc, fiecare, la casele lor.

Noaptea, sufletul Floricăi se transforma în pasăre și mergea acasă unde își alăpta copilul și avea grija gospodăriei. Așa a trecut o perioadă de timp, după care femeia a fost transformată, de către Dumnezeu, într-o stafie care, noaptea, bîntuie biserica și umblă prin lume.

Ca primă observație, se poate spune, fără nicio îndoială, că basmul are un pronunțat conținut mitic și metafizic, în el fiind cuprinse atît un străvechi mit cosmogonic, cît și numeroase elemente ale unei arhaice gîndiri sacro – religioase.

Astfel, alegerea locului pentru ridicarea mănăstirii nu este făcută la întîmplare sau din motive profane, ci sunt avute în vedere anumite circumstanțe magico – simbolice de factură mitico – religioasă.[20] Referitor la acest aspect, ca dovadă stă faptul că împăratul ia hotărîrea de a zidi o mănăstire exact pe locul unde vede o purcea mare scurmînd pămîntul, iar acest lucru se datorează faptului că în gîndirea tradițională de factură mitico - simbolică „vietăți de tot felul împlinesc rolul de a valida alegerea locului destinat unei anumite construcții”[21],iar porcul este considerat ca fiind un animal de bun augur din timpuri străvechi și pînă în zilele noastre.Încă din neolitic, Zeița Pămîntului era simbolizată sub formă de porc iar obiceiul porcului de a scurma pămîntul este înțeles ca o legătură naturală cu semănatul și recoltarea cerealelor, fiind considerat o alegorie pentru fertilitate și fecunditate. În culturile antichității dar și în cele care i-au urmat acesteia, porcul era perceput, adesea, ca un simbol al fertilității, fericirii și prosperității. În ce privește credința românească, porcul „mai apare și ca animal

[19] *Ibidem*, p. 303.
[20] Cf. Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 67
[21] Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, București, 2004, pp. 67 – 68.

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)

augural și meteorologic. Prevestește frigul sau căldura, iar întîlnirea cu el, în realitate sau în vis, e prevestitoare de bogăție și fericire."[22]

Nici faptul că purceaua „Rîma-ntr-un loc dă alamă"[23] nu este lipsit de semnificație simbolico – religioasă. Bineînțeles că este vorba de o confuzie, foarte des întîlnită la oamenii de rînd din popor, între *aramă* și *alamă*, prima fiind un metal de culoare roșie care se găsește ca atare în natură, cea de a doua fiind un aliaj, de culoare galbenă, obținut în urma amestecului aramei cu zincul și care nu are cum să se găsească, sub această formă, în stare naturală. Această confuzie este lipsită de importanță, în contextul analizat, pentru că, în limbajul simbolisticii, atît arama, cît și alama sunt considerate a fi metale sacre, ele fiind folosite, chiar și în timpurile moderne, la confecționarea a numeroase obiecte de cult.

Faptul că zidurile se dărîmă pentru că nu a fost zidită la temelia lor *jertfaarhetipală* este tot un rezultat al gîndirii mitico – religioase cu privire la conceptul sacrificiului primordial, pentru că, în mentalul colectiv, necesitatea jertfei umane se explică, mereu și mereu, tot „prin aceeași străveche teorie a creației și a repetiției actelor primordiale"[24], victima sacrificată avînd și rolul de a reactualiza creația.

Lui Manolea i se arată în vis că oricare „nevast-o veni pă zîua dă mîne cu mîncare"[25] trebuie să vie zidită în zid, pentru că numai atunci biserica „Să zîdește sîngură."[26] Dezvăluindu-și visul în fața celorlalți zidari, Manolea ia în considerare și riscul major ca soția lui să fie cea care va veni cu mîncare, pe care, însă, îl acceptă, consimțind, în același timp, nu numai sacrificarea propriei soții, ci și jertfa de sine, ca rezultat a sacrificării celei mai iubite ființe. Această atitudine dramatică a lui Manolea „redescoperă, am spune, sensul metafizic al mitului creației, în care e prezentă jertfa de sine."[27]

După zidirea trupului Floricăi la temelia mănăstirii, sufletul ei nu moare, ci se reîntrupează în pasăre pentru că, de fapt, în gîndirea mitico – religioasă „Fiecare moarte este o reintegrare."[28] Sub noua-i formă, soția devotată, mama iubitoare și gospodina desăvîrșită, pentru că în gîndirea sacro – religioasă străveche, ale cărei reminiscențe își fac prezența și azi, „moartea unei singure persoane nu formează un singur eveniment, ci tot atîtea evenimente diferite cîte relații avea defunctul; tovarășul de viață, rudele, fiecare dintre copii, fiecare prieten, dușman poate, tot atîtea legături originale și unice rupte în aceeași clipă"[29], venea noaptea și „da țîță la copii și astăz`venea și mulgea vaca și vedea tot ce iera-n curte, îi spăla-i cîrpea, venea pasăre."[30]

După un timp, sufletul femeii jertfite s-a transformat în stafie, o fantomă care, pentru animism, simbolizează un demon antropomorf care aparține celui mort în urma încălcării unei conduite. Așadar, stafia întruchipează sufletul unui mort și bîntuie în locurile unde a trăit în timpul vieții: „Dumnezeu n-a pierdut-o nici pă ia, da` a făcut-o stafie care umblă-n biserică și umblă și pîn lume."[31]

În credințele străvechi, spiritul persoanei continuă să existe și după moartea ei, iar locurile pe care le bîntuie au o semnificație aparte pentru cel transformat în fantomă, de multe ori fiind, tocmai, locurile unde acesta a murit.

---

[22] Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p. 148.
[23] Ion Nijloveanu, *op. cit.*, p. 301.
[24] Mircea Eliade, *op.cit.*, p. 41.
[25] Ion Nijloveanu, *op.cit.*, p. 302.
[26] *Ibidem.*
[27] Mircea Eliade, *op.cit.*, p. 45.
[28] *Ibidem*, p. 90.
[29] Marie Capdecomme, *Viața morților. Despre fantomele de ieri și de azi*, Traducere de Luminița Brăileanu, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 267.
[30] Ion Nijloveanu, *op.cit.*, Editura Minerva, București, 1982, p. 305.
[31] *Ibidem.*

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)

Chiar și printre exegeți părerile sunt împărțite. Unii „cred că scopul urmărit prin sacrificiile de construcție este să se transforme sufletul victimei într-un demon protector.[32]Alții, printre care și Eliade, refuză această explicație, deoarece „<<fantoma>>celui sacrificat anevoie s-ar putea transforma într-un geniu tutelar al propriilor săi asasini.”[33]

Așadar, basmul *Meșterul Manolea* își are rădăcinile în funcția sacro – religioasă a mitului creației, Manolea fiind însuși prototipul mitic al creatorului care se intercondiționează cu propria operă, mitul creației căpătînd, în acest fel, o formă dramatică, aceea a sacrificiului, prezentă în toată lumea, îndeosebi în spațiul balcanic.

BIBLIOGRAPHY

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, În românește de Paul G. Dinopol, Prefață de Vasile Nicolescu, Editura Univers, București, 1978

Eliade,Mircea, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, București, 2004

Stăniloae,Dumitru, *Noțiune și creștinism*, Ediție, text stabilit, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, Editura Elion, București

Nijloveanu,Ion, *Basme populare românești*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982

Evseev,Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timişoara, 1994

Capdecomme, Marie, *Viața morților. Despre fantomele de ieri și de azi*, Traducere de Luminița Brăileanu, Editura Polirom, Iași, 2003

[32] Cf. Mircea Eliade, *op.cit.*, p. 60.
[33] *Ibidem.*

BDD-A27988 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:06:33 UTC)